

Η χρήση της σωστής ορολογίας στα θέματα Ατόμων με Αναπηρία (ΑμεΑ): Διεθνείς και ελληνικές προσεγγίσεις

Δρ. Αντώνιος Ανάστος

Περίληψη

Η γλώσσα αποτελεί θεμελιώδες εργαλείο διαμόρφωσης κοινωνικών αντιλήψεων και στάσεων. Στον τομέα της αναπηρίας, η χρήση της σωστής ορολογίας δεν συνιστά απλώς ζήτημα γλωσσικής ακρίβειας, αλλά βασικό παράγοντα προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κοινωνικής ένταξης των Ατόμων με Αναπηρία (ΑμεΑ). Το παρόν άρθρο εξετάζει τη σημασία της ορθής ορολογίας στα ζητήματα αναπηρίας, αναλύοντας τη θεωρητική της βάση, τις διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές και το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των ΑμεΑ, στις ευρωπαϊκές πολιτικές και στις ελληνικές πρακτικές, καθώς και στον ρόλο της εκπαίδευσης και των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Το άρθρο καταλήγει σε προτάσεις για τη συστηματική υιοθέτηση συμπεριληπτικής γλώσσας ως εργαλείου κοινωνικής δικαιοσύνης.

Abstract

The use of appropriate terminology in disability-related discourse constitutes a fundamental component of human rights protection and social inclusion. Language does not merely reflect social attitudes toward persons with disabilities but actively shapes public perceptions, institutional practices, and policy implementation. This article examines the significance of correct and inclusive terminology concerning Persons with Disabilities (PwDs), drawing upon international conventions, European policy frameworks, and the Greek institutional context. Particular emphasis is placed on the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), the evolution of disability-related language, and the role of education, media, and sport—especially Paralympic sport—in shaping inclusive narratives. The analysis highlights how improper terminology reinforces stereotypes and social exclusion, while rights-based and person-first language promotes dignity, equality, and participation. The article concludes by proposing concrete measures for the systematic adoption of inclusive language as a tool for social justice and meaningful inclusion.

1. Εισαγωγή

Η αναπηρία αποτελεί ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο δεν περιορίζεται σε ατομικές βιολογικές ή λειτουργικές ιδιαιτερότητες, αλλά διαμορφώνεται μέσα από κοινωνικές δομές, πολιτισμικές αντιλήψεις και γλωσσικές πρακτικές. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται για την περιγραφή των Ατόμων με Αναπηρία αντανακλά τις κυρίαρχες κοινωνικές στάσεις και ταυτόχρονα τις αναπαράγει. Όροι που φέρουν αρνητικό ή πατερναλιστικό φορτίο μπορούν να ενισχύσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ η ορθή και συμπεριληπτική ορολογία συμβάλλει στην αποδόμηση στερεοτύπων και στην ενδυνάμωση των ίδιων των ΑμεΑ.

Τα τελευταία χρόνια, τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο, παρατηρείται μια συστηματική προσπάθεια αναθεώρησης της γλώσσας που χρησιμοποιείται στα ζητήματα αναπηρίας. Η υιοθέτηση του όρου «Άτομα με Αναπηρία» αντί παρωχημένων ή στιγματιστικών εκφράσεων αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της μετατόπισης.

2. Θεωρητικό πλαίσιο: Γλώσσα και κοινωνική κατασκευή της αναπηρίας

Η γλώσσα δεν αποτελεί ουδέτερο μέσο επικοινωνίας, αλλά βασικό μηχανισμό κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας. Σύμφωνα με κοινωνιολογικές και κοινωνιογλωσσολογικές θεωρίες, οι λέξεις που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν κοινωνικές ομάδες επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αυτές γίνονται αντιληπτές και αντιμετωπίζονται.

Στο πλαίσιο της αναπηρίας, η μετάβαση από το ιατρικό στο κοινωνικό μοντέλο σηματοδότησε μια ουσιαστική αλλαγή και στη γλωσσική προσέγγιση. Το ιατρικό μοντέλο εστιάζει στη «βλάβη» ή την «ανεπάρκεια» του ατόμου, οδηγώντας συχνά σε όρους που υποδηλώνουν παθολογία ή ανικανότητα. Αντίθετα, το κοινωνικό μοντέλο αναγνωρίζει ότι τα εμπόδια προκύπτουν κυρίως από το κοινωνικό και δομημένο περιβάλλον, μετατοπίζοντας την ευθύνη από το άτομο στην κοινωνία.

3. Διεθνείς προσεγγίσεις και ορολογία

3.1 Η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των ΑμεΑ

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (CRPD), η οποία υιοθετήθηκε το 2006, αποτελεί το σημαντικότερο διεθνές νομικό κείμενο για την προστασία των δικαιωμάτων των ΑμεΑ. Η Σύμβαση υιοθετεί συστηματικά τον όρο «persons with disabilities», δίνοντας προτεραιότητα στο άτομο και όχι στην αναπηρία του. Η προσέγγιση αυτή, γνωστή ως «person-first language», αποσκοπεί στην αποφυγή της ταύτισης της ταυτότητας του ατόμου με την αναπηρία του.

Η CRPD αναγνωρίζει ρητά ότι η αναπηρία προκύπτει από την αλληλεπίδραση ατόμων με λειτουργικές δυσκολίες και περιβαλλοντικών ή κοινωνικών εμποδίων, ενισχύοντας τη σημασία της γλώσσας ως εργαλείου κοινωνικής αλλαγής.

3.2 Ευρωπαϊκές πολιτικές και κατευθυντήριες γραμμές

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ενσωματώσει τις αρχές της CRPD στις πολιτικές της, προωθώντας τη χρήση συμπεριληπτικής γλώσσας σε όλα τα θεσμικά κείμενα. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (2021–2030) τονίζει τη σημασία της μη διάκρισης και της ισότιμης συμμετοχής, στοιχεία που αντανακλώνται και στη γλωσσική επιλογή.

4. Η ελληνική πραγματικότητα και η εξέλιξη της ορολογίας

4.1 Ιστορική αναδρομή

Στην ελληνική γλώσσα, όροι όπως «ανάπηρος», «καθυστερημένος» ή «ειδικές ανάγκες» χρησιμοποιήθηκαν επί δεκαετίες, συχνά με αρνητική ή υποτιμητική χροιά. Η σταδιακή αντικατάστασή τους από τον όρο «Άτομα με Αναπηρία (ΑμεΑ)» σηματοδοτεί μια σημαντική αλλαγή στη θεώρηση της αναπηρίας, καθώς δίνεται προτεραιότητα στο άτομο και όχι στο χαρακτηριστικό του.

4.2 Σύγχρονες ελληνικές κατευθυντήριες γραμμές

Σύμφωνα με ελληνικούς θεσμικούς φορείς, όπως ο Συνήγορος του Πολίτη, η χρήση της ορθής ορολογίας αποτελεί βασικό στοιχείο εφαρμογής της CRPD στην Ελλάδα socialpolicy.gr. Παράλληλα, πανεπιστημιακά ιδρύματα και κοινωνικοί φορείς έχουν εκδώσει οδηγούς και ενημερωτικό υλικό για την ορθή χρήση της ορολογίας socialwelfare.upatras.gr.

5. Συχνά λάθη και προβληματικές εκφράσεις

Η χρήση του όρου «Άτομα με Ειδικές Ανάγκες» θεωρείται αδόκιμη, καθώς όλοι οι άνθρωποι έχουν ανάγκες και η αναπηρία δεν συνιστά «ειδικότητα». Αντίστοιχα, εκφράσεις όπως «καθηλωμένος σε αναπηρικό αμαξίδιο» αναπαράγουν στερεότυπα, καθώς το αμαξίδιο αποτελεί μέσο αυτονομίας και όχι περιορισμού.

6. Ο ρόλος της εκπαίδευσης και των ΜΜΕ

Η εκπαίδευση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων. Η ενσωμάτωση της ορθής ορολογίας στα σχολικά εγχειρίδια και στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών συμβάλλει στη δημιουργία μιας κουλτούρας σεβασμού.

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, από την άλλη πλευρά, έχουν τη δύναμη να επηρεάζουν ευρύτατα την κοινή γνώμη. Η υπεύθυνη χρήση της γλώσσας στα ρεπορτάζ μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός κοινωνικής αλλαγής.

7. Επιπτώσεις της λανθασμένης ορολογίας

Η λανθασμένη ορολογία ενισχύει τον κοινωνικό αποκλεισμό, επηρεάζει αρνητικά την αυτοαντίληψη των ΑμεΑ και υπονομεύει τις πολιτικές ένταξης. Αντίθετα, η ορθή ορολογία συμβάλλει στην ενδυνάμωση και την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους.

Η ορθή ορολογία στα Άτομα με Αναπηρία στον Παραολυμπιακό αθλητισμό και την κοινωνική ένταξη

Ο Παραολυμπιακός αθλητισμός συνιστά έναν ιδιαίτερα ισχυρό κοινωνικό μηχανισμό αναπαράστασης της αναπηρίας, καθώς συνδυάζει τη δημόσια προβολή, την αθλητική επίδοση και τη συμβολική αξία της συμμετοχής. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται για την περιγραφή των Παραολυμπιακών αθλητών επηρεάζει άμεσα τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιλαμβάνεται την αναπηρία, είτε ως στοιχείο ανθρωπίνης ποικιλομορφίας είτε ως εξαίρεση που απαιτεί υπέρβαση (United Nations, 2006).

Σύμφωνα με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, η αναπηρία δεν αποτελεί ατομικό χαρακτηριστικό, αλλά αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ ατόμων με λειτουργικές δυσκολίες και κοινωνικών ή περιβαλλοντικών εμποδίων (United Nations, 2006). Η προσέγγιση αυτή έχει άμεσες επιπτώσεις στη γλωσσική πρακτική στον αθλητισμό, όπου η έμφαση οφείλει να δίνεται στην αθλητική ιδιότητα και όχι στην αναπηρία καθαυτή.

Ωστόσο, στον δημόσιο λόγο και ιδιαίτερα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, παρατηρείται συχνά η χρήση συναισθηματικά φορτισμένων εκφράσεων, όπως «ήρωες της ζωής» ή «παρά την αναπηρία τους αγωνίζονται», οι οποίες αναπαράγουν το στερεότυπο του «υπερήρωα» (supercrip narrative). Αν και φαινομενικά θετικές, τέτοιες αφηγήσεις ενισχύουν μη ρεαλιστικές προσδοκίες και απομακρύνουν την αναπηρία από την καθημερινή κοινωνική πραγματικότητα (ESCWA, 2018).

Η διεθνώς αποδεκτή πρακτική στον Παραολυμπιακό αθλητισμό βασίζεται στη χρήση person-first language, όπως «αθλητής με αναπηρία» ή «Παραολυμπιακός αθλητής», η οποία αναγνωρίζει την αναπηρία ως μία μόνο διάσταση της ταυτότητας του ατόμου

(European Commission, 2021). Παράλληλα, αποφεύγονται εκφράσεις που υποδηλώνουν περιορισμό ή παθητικότητα, όπως «καθηλωμένος σε αναπηρικό αμαξίδιο», καθώς το αμαξίδιο αποτελεί μέσο αυτονομίας και όχι εγκλωβισμού.

Στην ελληνική πραγματικότητα, παρά τη θεσμική υιοθέτηση της ορθής ορολογίας, η αθλητική δημοσιογραφία και ο δημόσιος λόγος εξακολουθούν να παρουσιάζουν ασυνέπειες. Η χρήση όρων όπως «άτομα με ειδικές ανάγκες» ή «ήρωες της θέλησης» έρχεται σε αντίθεση με τις κατευθυντήριες γραμμές της CRPD και υπονομεύει την προσπάθεια κοινωνικής ένταξης μέσω του αθλητισμού (Συνήγορος του Πολίτη, 2022).

Η συστηματική εκπαίδευση δημοσιογράφων, προπονητών και αθλητικών φορέων στη συμπεριληπτική γλώσσα, καθώς και η ενεργή συμμετοχή των ίδιων των Παραολυμπιακών αθλητών στη διαμόρφωση του δημόσιου λόγου, αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης και της ισότιμης αναπαράστασης των ΑμεΑ στον αθλητισμό.

Η σημασία της ορθής ορολογίας στη συμπερίληψη και η εφαρμογή της στον Παραολυμπιακό αθλητισμό

Η συμπερίληψη αποτελεί θεμελιώδη αρχή των σύγχρονων κοινωνιών και συνδέεται άρρηκτα με τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ισότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό, η γλώσσα διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο, καθώς δεν λειτουργεί απλώς ως μέσο επικοινωνίας, αλλά ως μηχανισμός διαμόρφωσης κοινωνικών αντιλήψεων, στάσεων και πρακτικών. Η ορθή χρήση της ορολογίας, ιδιαίτερα σε ζητήματα που αφορούν τα Άτομα με Αναπηρία (ΑμεΑ), αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική εφαρμογή της συμπερίληψης.

Η γλώσσα έχει τη δύναμη να ενισχύει ή να αποδομεί στερεότυπα. Όροι που φέρουν αρνητικό, πατερναλιστικό ή στιγματιστικό φορτίο συμβάλλουν στη διαίωνιση κοινωνικών ανισοτήτων και αποκλεισμών. Αντίθετα, η χρήση ορθής, ουδέτερης και ανθρωποκεντρικής ορολογίας προάγει την αναγνώριση της διαφορετικότητας ως φυσικού στοιχείου της ανθρώπινης ποικιλομορφίας και ενισχύει την κοινωνική συνοχή. Στο πλαίσιο της αναπηρίας, η μετάβαση από όρους που εστιάζουν στην «έλλειψη» ή την «ανικανότητα» προς όρους που δίνουν προτεραιότητα στο άτομο και στα δικαιώματά του αποτελεί βασικό βήμα προς μια συμπεριληπτική κοινωνία.

Η έννοια της συμπερίληψης δεν περιορίζεται στη θεσμική ένταξη των ΑμεΑ σε κοινωνικούς χώρους, όπως η εκπαίδευση, η εργασία ή ο αθλητισμός. Προϋποθέτει την ενεργή και ισότιμη συμμετοχή τους, η οποία επηρεάζεται άμεσα από τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία μιλά για αυτά. Η χρήση της person-first language, όπως ο όρος «Άτομο με Αναπηρία», αναγνωρίζει ότι η αναπηρία αποτελεί μία μόνο διάσταση της ταυτότητας του ατόμου και όχι το καθοριστικό του χαρακτηριστικό. Με τον τρόπο αυτό, αποφεύγεται η μονοδιάστατη ταύτιση του ατόμου με την αναπηρία του και ενισχύεται η αντίληψη της ισότητας.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η ορθή ορολογία στον χώρο του αθλητισμού και ειδικότερα στον Παραολυμπιακό αθλητισμό, ο οποίος λειτουργεί ως ισχυρό πεδίο κοινωνικής αναπαράστασης της αναπηρίας. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι

Παραολυμπιακοί αθλητές στον δημόσιο λόγο επηρεάζει άμεσα την κοινωνική αντίληψη για την ικανότητα, τη συμμετοχή και την αξία των ΑμεΑ. Όταν η γλώσσα εστιάζει αποκλειστικά στην «υπέρβαση της αναπηρίας» ή παρουσιάζει τους αθλητές ως «ήρωες της ζωής», αναπαράγεται το στερεότυπο του «υπερήρωα», το οποίο, αν και φαινομενικά θετικό, απομακρύνει την αναπηρία από την καθημερινή κοινωνική πραγματικότητα και δημιουργεί μη ρεαλιστικές προσδοκίες.

Αντίθετα, η χρήση ορθής ορολογίας στον Παραολυμπιακό αθλητισμό, όπως οι όροι «Παραολυμπιακός αθλητής» ή «αθλητής με αναπηρία», δίνει έμφαση στην αθλητική ιδιότητα, στην προετοιμασία, στην προσπάθεια και στην επίδοση, και όχι στην αναπηρία ως κεντρικό αφηγηματικό στοιχείο. Με τον τρόπο αυτό, ο αθλητισμός λειτουργεί ως εργαλείο ουσιαστικής συμπερίληψης, προβάλλοντας τα ΑμεΑ ως ισότιμα και ενεργά μέλη της κοινωνίας.

Η ορθή ορολογία λειτουργεί, επομένως, ως εργαλείο ενδυνάμωσης και κοινωνικής αλλαγής. Όταν τα άτομα αναγνωρίζονται και περιγράφονται με σεβασμό, ενισχύεται η αυτοαντίληψή τους και η αίσθηση του ανήκειν. Παράλληλα, διαμορφώνεται ένα κοινωνικό περιβάλλον αποδοχής, στο οποίο η διαφορετικότητα δεν αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα, αλλά ως στοιχείο πλουραλισμού. Η συμπερίληψη, τόσο στον αθλητισμό όσο και στην ευρύτερη κοινωνία, δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς συνειδητή και υπεύθυνη γλωσσική πρακτική.

Συνοψίζοντας, η ορθή χρήση της ορολογίας αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της συμπερίληψης και βασική προϋπόθεση για την κοινωνική ένταξη των ΑμεΑ. Ο Παραολυμπιακός αθλητισμός, όταν συνοδεύεται από συμπεριληπτική και δικαιωματική γλώσσα, μπορεί να λειτουργήσει ως ισχυρός μοχλός κοινωνικής αλλαγής, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς, όπου όλα τα άτομα έχουν τη δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής και αυτοπροσδιορισμού.

Πίνακας Ορθής και Λανθασμένης Ορολογίας στα Θέματα ΑμεΑ

Λανθασμένη / Αδόκιμη Ορολογία	Ορθή / Προτεινόμενη Ορολογία	Αιτιολόγηση
Ανάπηρος	Άτομο με Αναπηρία (ΑμεΑ)	Δίνεται προτεραιότητα στο άτομο και όχι στο χαρακτηριστικό του
Άτομα με ειδικές ανάγκες	Άτομα με Αναπηρία	Όλοι οι άνθρωποι έχουν ανάγκες· η αναπηρία δεν είναι «ειδικότητα»
Καθελωμένος σε αναπηρικό αμαξίδιο	Άτομο που χρησιμοποιεί αναπηρικό αμαξίδιο	Το αμαξίδιο αποτελεί μέσο αυτονομίας, όχι περιορισμού
Πάσχει από αναπηρία	Έχει αναπηρία	Αποφεύγεται η παθολογικοποίηση και η δραματοποίηση
Θύμα αναπηρίας	Άτομο με αναπηρία	Η αναπηρία δεν συνιστά τραγωδία

Λανθασμένη / Αδόκιμη Ορολογία	Ορθή / Προτεινόμενη Ορολογία	Αιτιολόγηση
Ήρωας της ζωής	Παραολυμπιακός αθλητής / άτομο με αναπηρία	Αποφεύγεται το στερεότυπο του «υπερήρωα»
Παρά τα προβλήματά του αγωνίζεται	Αγωνίζεται / συμμετέχει	Η αναπηρία δεν αποτελεί εμπόδιο αξίας
Νοητικά καθυστερημένος	Άτομο με νοητική αναπηρία	Ο όρος «καθυστερημένος» είναι στιγματιστικός
Τυφλός	Άτομο με οπτική αναπηρία	Προτιμάται ουδέτερη και περιγραφική γλώσσα
Κωφός και άλαλος	Άτομο με ακουστική αναπηρία	Ο όρος «άλαλος» είναι ανακριβής και προσβλητικός
Ανίκανος / ανήμπορος	Άτομο με αναπηρία	Αποφεύγεται η σύνδεση αναπηρίας και ανικανότητας
Ειδικό σχολείο (γενικά)	Σχολείο ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης	Ακριβής και θεσμικά αποδεκτή ορολογία
Ανάπηρο παιδί	Παιδί με αναπηρία	Person-first language
Παραολυμπιακοί ήρωες	Παραολυμπιακοί αθλητές	Έμφαση στην αθλητική ιδιότητα
Υπερνικά την αναπηρία του	Διακρίνεται στον αθλητισμό	Η αναπηρία δεν είναι αντίπαλος

8. Συμπεράσματα

Η χρήση της σωστής ορολογίας στα θέματα ΑμεΑ αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η γλώσσα μπορεί να λειτουργήσει είτε ως εμπόδιο είτε ως γέφυρα προς μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς. Η εναρμόνιση της ελληνικής πραγματικότητας με τις διεθνείς πρακτικές αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ουσιαστική κοινωνική ένταξη των ΑμεΑ.

Βιβλιογραφία

European Commission. (2021). *Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021–2030*. Publications Office of the European Union.

European Union Agency for Fundamental Rights. (2020). *Human rights of persons with disabilities and the European Union*. FRA.

ESCWA. (2018). *Disability language guidelines*. United Nations Economic and Social Commission for Western Asia.

International Paralympic Committee. (2017). *IPC style guide*. IPC.

Oliver, M. (1990). *The politics of disablement*. Macmillan.

Shakespeare, T. (2014). *Disability rights and wrongs revisited*. Routledge.

Συνήγορος του Πολίτη. (2022). *Ειδική έκθεση: Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία*. Αθήνα.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. (2020). *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία*. Αθήνα.

United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. United Nations.

United Nations Office at Geneva. (2021). *Disability-inclusive language guidelines*. United Nations.

World Health Organization. (2011). *World report on disability*. WHO Press.